

Z historie a současnosti univerzity**XIII. mezinárodní kongres slavistů:
ohlédnutí po roce**

IVO POSPÍŠIL – MILOŠ ZELENKA

Slavistické kongresy, které organizuje Mezinárodní komitét slavistů (MKS), se scházejí každých pět let; tato tradice byla zavedena od prvního kongresu, definitivně se prosadila až po druhé světové válce. Kořeny tohoto setkávání tkví v prvním sjezdu slovanských filologů, který se konal v Praze roku 1929. Právě v Praze zastihly účastníky dalšího sjezdu či kongresu v srpnu 1968 sovětské tanky. Ještě předtím stihla brněnská univerzita udělit čestný doktorát Romanu Jakobsonovi, svému předválečnému profesorovi. Dějišti kongresů byly střídavě Varšava, Moskva, Sofia, Záhřeb, Bratislava, Praha, Kyjev a Krakov. Po Krakově přišla na řadu Lublaň. Poláci dokázali zajistit sjezdu masivní státní podporu, což se však Slovincům v takové míře již nepodařilo. To byl také jeden z důvodů menší účasti: z původně ohlášených 800 účastníků jich de facto přijelo kolem 500 a možná i méně. Nicméně slovinská strana udělala pro dobrou, profesionální organizaci maximum, byla dobrým hostitelem a příjemné, středoevropské prostředí slovinského hlavního města dobrou atmosféru jen umocňovalo.

Slovinsko a zejména Lublaň slavistickým kongresem žily: zájem měla média i lidé v hotelích a na ulici. Místo, kde jednání částečně probíhalo – Cankarův dům pojmenovaný po slavném slovinském básníkově – je kongresové centrum západního stříhu, ale pro organizátory příliš drahé; proto se podstatná část kongresu odehrávala na Filozofické fakultě místní univerzity. Podstatnou podmínku Slovinci splnili: vše bylo soustředěno na jednom místě, vše bylo možné pěšky rychle obejít, vše bylo zajištěno.

Slavistický kongres v Lublani, jak bývá již pravidlem, se konal pod záštitou nejvyšších politických a ústavních činitelů. Ačkoli na slavnostním zahájení se účastnili spíše jejich pověření zástupci, napsal prezident Slovinska dr. Janez Drnovšek do oficiálního informačního bulletinu pozdrav sjezdovým delegátům, v němž se dotkl citlivé problematiky jazykové politiky slovanských národů v období globální komunikace a pregnančně postihl obavy malého dvoumilionového národa, který se integruje do vyššího geopolitického celku.¹ Uchování jazykového vědomí v nových pod-

1 Drnovšek, J., *Nagovorpredsednika republike*, in: 13. mednarodni slavistični kongres. Ljubljana, 15.-21. avgust 2003. Drugo obvestilo, Organizacijski odbor Slovenskega slavističnega komiteja, Ljubljana 2003, s. 4 (v ruštině na s. 20).

mínkách vyplývá nejen z pěstování tradičních forem slovanské sounáležitosti, ale především z cílevědomého rozvoje materiální a sociální báze společnosti a její kulturní politiky, v níž se musí zhodnocovat specifický přínos Slovanů diferencované „evropské rodině“. Drnovšek připomněl i význam slovanské jazykovědy a úlohu slova a slovesnosti při formování politické a národní emancipace slovanských národů. Za slovinskou vědu jmenoval J. Kopitara a F. Miklošiče, předsedkyně Mezinárodního komitétu slavistů Alenka Šivic-Dular ve svém oslovení k tomuto výčtu připojila ještě V. Oblaka, G. Kreka, M. Murka, F. Ramovše, R. Nahtigala ad.² Zároveň zdůraznila smysl pravidelného setkávání slavistů v pětiletém intervalu: tím je poznávání slovanských jazyků a literatur, vzájemná informovanost o výuce slavistiky a badatelských projektech a struktuře slavistických disciplín. Jazyk v životě Slovinců sehrál klíčovou roli: svým duchovním rozměrem vystupoval jako citlivý indikátor nezávislosti malého slovinského národa, který se nacházel na průsečíku románského, slovanského, germánského a ugrofinského areálu a tím plnil funkci specifického mostu mezi Západem a Východem, Severem a Jihem.

Slavistická organizace vedená Mezinárodním komitétem slavistů není jedinou na světě. Mimo jiné je tu její největší konkurent ICCEES (International Council for Central and East European Studies), který má areálový základ a koncentruje spíše sociální vědce, ekonomy, politology, historiky apod.: filologie je jednou z oborových součástí.

Program kongresu – kromě výletů, zasedání Mezinárodního komitétu a odborných komisí a úvodních a závěrečných banketů – byl sestavován postupně v podstatě během posledních dvou let. Je tradičně organizován podle tematických sekcí, které vytvářejí lingvistický, literárněvědný, kulturologický, folkloristický a historický celek. Novinkou, která se poprvé objevila už v Krakově v roce 1998, byly tzv. tematické bloky řešící dílčí, detailnější problémy, podstatné byly tzv. kulaté stoly soustřeďující se naopak na obecné, klíčové, metodologické problémy. Úvodní plenární referáty, které byly spíše tradiční a rezumující, přednesli France Bernik (Slovensko) na téma *Kulturna identita v obdobju globalizacije. Nevarnosti in perspektive*, Gerhard Neweklowsky (Rakousko) *Tradicija i peremeny v sovremennych južnoslavjanskich jazykách*, Giovanna Brogi Bercoff (Itálie) *Rus, Ukraina, Ruthenia, Wielkie Księstwo Litewskie. Rzeczpospolita, Moskwa, Rosja, Europa Środkowo-Wschodnia: o wielowarstwowości i polifunkcjonalizmie kulturowym*. Účastníci zahajovacího shromáždění se rovněž seznámili s textem zesnulého akademika Olega N. Trubačova (Rusko) *Opyt ESSEJA: k 30-letiju s načala publikacii (1974-2003)*.

2 Šivic – Dular, A., *Nagovor predsednice organizacijskega odbora*, in: 13. mednarodni slavistični kongres. Ljubljana, 15.-21. avgust 2003. Drugo obvestilo, Organizacijski odbor Slovenskega slavističnega komiteja, Ljubljana 2003, s. 5 (v ruštině na s. 21).

Česká účast byla velmi úspěšná – nelze to však říci o některých pracovištích, která se tradičně pokládají za klíčová a jejichž zástupci zde byli. Slovanská knihovna jako součást Národní knihovny ČR zajistila zásluhou našich institucí, vydavatelství a badatelů obrovskou českou expozici slavistických publikací, které se jako dar ocitnou v Národní knihovně Slovinska. Česká knižní expozice tvořila takřka třetinu celé výstavy. Na počátku kongresu bylo vedení Českého komitétu slavistů přijato na Velvyslanectví České republiky v Lublani. Zástupci české slavistiky vynikli jako referenti a debatéři lingvistických, historických, literárněvědných i kulturologických sekcí, byli také organizátory kulatého stolu o slovinském předsedovi Slovanského ústavu v Praze za první republiky a v prvních letech německé okupace Matiju Murkovi, profesorovi ve Štýrském Hradci, Lipsku a Praze, a debaty o slavistice v epoše globalizace. Tyto kulaté stoly soustřeďující přispěvatele z několika zemí přitáhly maximální pozornost účastníků a byly všeobecně vysoce hodnoceny. Právě kolokvium věnované M. Murkovi, jehož osobnost se stala symbolickým ideovým svorníkem kongresu, dotkla se nosných tradic slovanské filologie. Jestliže slovinský badatel pevně zakotvený v českém prostředí ztělesňuje v návaznosti na J. Dobrovského a F. Miklošiče jeden z posledních typů komplexního slavisty, zůstává jeho dílo inspirativní pro své vědomé evropanství, názorový pluralismus a tematickou šíři spojující filologii s potřebami areálu. Obdobně kulatý stůl *Literárněvědná slavistika v epoše globalizace* se v široké mezinárodní spolupráci (Česko, Itálie, Kanada a Polsko) zaměřil na hledání smyslu a identity slavistických studií, které by se měla předmětově, institucionálně i metodicky adekvátně vyrovnat se složitostí a pluralitou současného, nejen slovanského světa.

Velká byla česká účast také ve veřejné promoci nových slavistických publikací, kde mj. byly představeny monografie dnes již zesnulého Antonína Měšťana (zemřel 30. 5. 2004) *Česká literatura mezi Němci a Slovany* (Praha 2002), Ivo Pospíšila *Slavistika na křižovatce* (Brno 2003) a Miloše Zelenky *Literární věda a slavistika* (Praha 2002). České literárněvědné zaměření bylo spíše výjimkou: v promoci publikací převažovaly práce lingvistické, folkloristické či k dějinám slavistiky, namátkou lze jmenovat monumentální edici *Biblia Slavica* připravenou H. Rothem a J. Doruřou nebo sérii tematicky navazujících prací univerzity v Opole pod shrnujícím názvem *Współczesne przemiany języków słowiańskich*, kterou uvedl J. Siatkowski.

Z dalších jazykovědných a folkloristických titulů výběrově připomenáme sborníky *Sprachtypologie und Sprachuniversalienforschung* (Berlin 2003), *Współczesna sytuacja językowa w Polsce i w Słowenii* (Opole 2003), dále *Rečnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije. 1. svezak* (Zagreb 2000), *Frazeológia a intertextualita* (Bratislava 2002) ad. Z oblasti dějin slavistiky pozornost vzbudila zejména kolektivní francouzská práce *Histoire de la slavistique. Role des institutions* (Paris 2003), kte-

rá je souhrnným výstupem aktivní komise pro dějiny slavistiky při MKS vedené italskou slavistkou G. Brogi-Bercoff a která systematicky mapuje dějiny slovanské filologie v slovanských i neslovanských zemích. Z prací věnovaných význačným osobnostem evropské slavistiky byly představeny sborníky o Petru Dinekovovi, Blaže Koneském, spisy France Bezlaje ad.³

Česká delegace také předložila kandidaturu Brna na pořádání příštího kongresu v roce 2008: kandidatura byla vytvářena za podpory ústředních, krajských, městských a univerzitních orgánů v situaci nejistoty a váhání těch, kteří byli takřkajíc na řadě – Běloruska a Makedonie. Někteří měnili názor několikrát a do poslední chvíle. Špatná organizace Mezinárodního komitétu způsobila, že protokoly z jednání neodpovídaly skutečnosti, byly dodatečně upravovány a účelově měněny a nikdy nebyly účastníky podepsány.

Příští kongres bude podle rozhodnutí Mezinárodního komitétu slavistů v Makedonii. Rozhodnutí bylo patrně globálně dohodnuto předem a podmínky jednání nebyly rovné, byly pro Brno diskriminační. Zdá se, že mezinárodní kongresy slavistů neorganizují vědci, ale země a národy. Jak to ostatně bylo vyjádřeno příznačnou větou: „Každý slovanský národ má právo uspořádat Mezinárodní kongres slavistů.“

Právě tento bod – zdánlivě nikoli klíčový – stal se emblémem celé problematiky této slavistické organizace. Byl historickým průlomem: poprvé bylo o místě konání příštího kongresu demokraticky hlasováno (výsledek 17:14 v neprospěch Brna). Příčin rozhodnutí je řada a mají často tak delikátní povahu, že se o ní nehodí ani psát. V každém případě vyvolal průběh a výsledky jednání o místě příštího kongresu rozpaky i v samotném Mezinárodním komitétu slavistů, takže česká strana byla vlastně první a dlouho jediná, která makedonským slavistům veřejně a nahlas blahopřála. Kandidaturu Brna podpořili zejména slavisté ze západní Evropy a zámoří (Kanada, USA, Japonsko) – alespoň pokud vím a pokud lze soudit z bojácné debaty. Ti vyjadřovali obavy, aby se vědecká organizace neřídila nacionálními hledisky. Česká strana byla vyzývána, aby přemýšlela o organizování samostatného slavistického jednání v Brně, kde by se projednaly klíčové otázky slavistiky, a to nezávisle a zcela svobodně. V podstatě bylo zřejmé, že tu mezi sebou bojují dva názory: ponechat slavistiku tak, jak vznikla v době národního obrození a později (i někteří Češi jsou plni uspokojení v domnění, že stačí promluvit o Pražském lingvistickém kroužku a mají svět u nohou), nebo ji modernizovat, dynamizovat a více integrovat do společenského dění, aniž by se zřekla předmětu svého eminentního zájmu, tedy konzervatismus kontra slavistické aggiornamento. Toto

3 Podrobný přehled o přednáškách, plenárních referátech, tematických blocích, kulatých stolech a promociích publikací poskytuje publikace *13. mednarodni slavistični kongres. Ljubljana, 15.-21. avgust 2003. Program*, Organizacijski odbor Slovenskega slavističnega komiteja, Ljubljana 2003, 134 s.

rozštěpení, v minulosti víceméně úspěšně kamuflované, se v Lublani zjevilo již v plné nahotě. Bylo viditelné v jiné mentalitě referujících, v jejich etiketě (bezhledně dlouhé referáty, stejně bezohledně dlouhé diskusní příspěvky trvající až 20 minut) a v tematickém a metodologickém zaměření.

Slavistická organizace je organizací vědeckou, nikoli národní nebo politickou, nemůže podporovat nějaký národ nebo politické hnutí, nemůže být rukojmím politických nebo národních snah, nemůže řešit národnostní konflikty nebo se stavět na tu či onu stranu, kongres nemůže být vyjádřením politické nebo národní podpory. Někteří účastníci vyjadřovali obavu z dalšího směřování hnutí, které by se nemělo stát skanzenem, něčím na okraji. Slavistika by měla být centrálním oborem v EU. Charakteristické bylo, že argument o eventuálním kongresu v Brně jako prvním kongresu na území Evropské unie byl jednoznačně přitěžující. Podpora, kterou česká strana získala od našich politických a dalších orgánů, senátorů, poslanců apod., bude využita k akci, která by posílila diskuse uvnitř slavistických organizací ve smyslu volného fóra koncentrovaného na klíčové problémy oboru. V tomto smyslu a ve smyslu podpory výuky češtiny a slovenštiny na slovinských univerzitách, zejména v Lublani vyzněl i rozhovor, který mělo vedení Českého komitétu slavistů pro nejčtenější slovinský deník Delo.⁴ Rozhovor se mj. zabýval palčivými otázkami moderní slavistiky a jejího následného směřování: badatelský předmět slavistiky jen zdánlivě odchází s ideologií, která ho stvořila hluboko před světonázorovými a politickými proměnami roku 1989. Slavistická problematika může být atraktivní v tom, jak dokáže osvětlit složité procesy probíhající na teritoriu střední jihovýchodní Evropy. A k tomuto poznání z pohledu kultury lze nejnadhěji dospět prostřednictvím jazyka a slova jako operativní reflexe globálních proměn.

Takže „Quo vadis, slavistiko?“ by mohlo být leitmotivem tohoto kongresu. Je to otázka, která nemohla být zodpovězena ihned: na ni se bude odpovídat další léta, několikrát a doufejme – last but not least – i v Brně.

Sborník resumé literárněvědně a kulturologicky orientovaných příspěvků včetně tzv. tematických bloků z lublaňského mezinárodního slavistického kongresu dokládá velký zájem slavistů o tradiční obory, zejména v lingvistice, ale také posuny v literárněvědném bádání.⁵

4 *Slavistika na razpotju Evropě*. S I. Pospíšilem, S. Wollmanem a M. Zelenkou rozmlouvali M. Vogel a A. Rozman, Delo 45, 2003, č. 192, s. 5, 21. 8.

5 *13. mednarodni slavistični kongres. Ljubljana, 15.-21. avgust 2003. Zbornik povzetkov. 1. del. Jezikoslovje*. Uredil F. Novak, Mednarodni slavistični komite in Slovenski slavistični komite, Ljubljana 2003, 318 s. *13. mednarodni slavistični kongres. Ljubljana, 15.-21. avgust 2003. Zbornik povzetkov. 2. del. Književnost. Kulturologija. Folkloristika. Zgodovina slavistike. Tematski bloki*. Ur. F. Novak in A. Žele, Mednarodni slavistični komite in Slovenski slavistični komite, Ljubljana 2003, 348 s.

Stálíciemi zůstávají moderna a avantgarda, přetrvává zájem o slovanskou postmodernu. Projevují se návraty k sociologickým a sociálněvědním aspektům literatury (problém emigrace ztělesněný v tzv. emigrantologii), koncentrace na významná výročí se projevily příspěvky o Josefu Dobrovském a Matiji Murkovi. Současně tu však přetrvávají texty, které se jako by nekonfrontují se současným stavem bádání a prezentují výsledky, k nimž se došlo již dříve. Častým nešvarem byla i v některých případech badatelská sebestřednost a tematická uzavřenost vyjevující se jak v lingvistických, tak v literárněvědných příspěvcích, které postrádaly nezbytný srovnávací charakter a které byly dokumentovány výhradně na materiálu jednoho jazyka či jedné národní literatury. Je zřejmé, že bolest komunikačního kolapsu v informační společnosti se projevuje i zde. Kromě čistě literárněvědných příspěvků najdeme tu též nově prosazovanou kulturologii, kromě tradiční folkloristiky také novodobé úvahy o dějinách literatury a slavistiky, jak o tom svědčí i nově vydaný sborník *Kako pisati literarno zgodovino danes* (Ljubljana 2003) z mezinárodní konference, která se konala roku 2002, tedy v předvečer kongresu právě v Lublani.⁶ Škoda, že kromě tematických bloků neobsahuje kongresový sborník také souhrny z tzv. kulatých stolů (jeden se týkal – znovu připomínáme – například globalizace a slavistiky, druhý – česko-slovinský – se věnoval působení Matiji Murka).

Výsledky kongresu potvrdily, že s klesajícím významem ideologických kodifikací stojí slavistika „na rozcestí“, tj. před radikální obhajobou a zdůvodněním své podstaty a praktického účelu. Klademe-li na slavistická studia požadavek větší otevřenosti a recepční ambivalentnosti, v důsledku to znamená jejich intenzivnější flexibilitu a interdisciplinaritu, adekvátně reagující na nové impulzy ve vědeckém bádání vůbec a také na reálné potřeby doby. Slovanská filologie v systému humanitních věd stále představuje disciplínu zabývající se ze srovnávacího aspektu diachronním a synchronním studiem jazyka a slovesnosti Slovanů, nicméně je tu zřejmý a vstřícný, funkčně zacílený a metodologicky vymezený pohyb ke kulturologii, areálu a sociálním vědám. Zjednodušeně řečeno: slavistika má velkou šanci stát se jednou z centrálních věd nové Evropy, záleží však na ní samé, zda tuto možnost – zatím pouze jen latentně připravenou a dosud ne realizovanou – využije.

■

6 *Kako pisati literarno zgodovino danes? Razprave*. Ur. D. Dolinar. in M. Juvan, Institut za slovensko literaturo in literárne vede – Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Ljubljana 2003, 396 s.